

УДК 821.161.1 : 2 “18/19”

Б 70

Ярослав БЛОХА

**В.Г. КОРОЛЕНКО
ПРО ОСНОВНІ ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті обґрунтовано, що В.Г. Короленко визнавав релігію однією з основних суспільних ціннісних орієнтацій, оскільки вважав її головним консолідуючим фактором у суспільстві, зауважуючи, що розпалювання релігійної ворожнечі може призвести його до морального здичавіння. Характеризуючи класові ціннісні орієнтації сучасного йому суспільства, мислитель констатує, що російські марксистки намагаються відстояти вузьокласові цінності пролетаріату, забуваючи при цьому про інші верстви суспільства.

Ключові слова: ціннісна орієнтація, марксистизм, релігія, догматизм, віра.

Постановка проблеми. Складна диференціація суспільних, економічних і духовних процесів сьогодення з необхідністю формує потребу поглиблення досліджень сучасних тенденцій розвитку соціуму в усіх його сферах, посилення уваги до вивчення людини і соціальних чинників її життєдіяльності. У цьому контексті переосмислення аксіологічних (ціннісних) вимірів життя окремої людини та суспільства загалом є надзвичайно актуальним. Не менш важливим завданням сучасної філософської науки є поновлення статусу аксіології в сучасній українській філософії. Адже, як відомо, майже до кінця ХХ ст. на вітчизняних теренах аксіологія розглядалася як буржуазне вчення, а тому вона була табуована та занедбана.

Україна, як і кожна молода держава чи нація починає переосмислювати той потенціал, з яким увійде до світової спільноти як рівноцінна. У цьому відношенні особливого значення набуває переосмислення або відродження теоретичної спадщини тих мисли-

телів, ідеї та окремі аспекти творчості яких до нашого часу залишалися маловідомими. Серед таких мислителів особливе місце займає постать В. Короленка. Будучи різноплановою особистістю – письменник, публіцист, мислитель, громадській діяч, – його творчий доробок до сьогодні не отримав належного вивчення. У цьому відношенні філософський аналіз аксіологічних аспектів творчої спадщини мислителя є не тільки актуальним, але й своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи основні суспільні ціннісні орієнтації кінця XIX – початку XX ст. у творчій спадщині В. Короленка, зокрема ціннісні та духовно-ціннісні орієнтації окремих прошарків суспільства (інтелігенції, робітників і селян), необхідно звернутися як до аналізу його публіцистики означеного періоду, а саме “Щоденників” за 1917 – 1921 рр., “Листів до жителя міської окраїни” та “Листів з Полтави”, так і малодосліджених робіт, присвячених цій проблемі, – “Віри батьків”, “Війни, вітчизни і людства”.

Серед останніх досліджень, присвячених характеристиці філософських поглядів В. Короленка, виокремимо статтю П. Ямчука “«Щоденник» Володимира Короленка й універсальна гуманітарна проблема осмислення філософсько-буттєвих реалій доби радикального постпросвітництва” [11], в якій автор досліджує провідні концепти філософсько-рецептивного сприйняття багатоаспектної проблеми буття людини в епоху радикального постпросвітництва провідним російським гуманістом того часу – українцем із ментального осмислення реальності – В. Короленком і його філософські принципи діяльності. У цій праці окремо вивчається філософський вимір духовно-інтелектуальної та соціальної протидії мислителя світоглядно чужої йому епохи революційного насильства. На думку дослідника, “Щоденник” В. Короленка періоду з 1917 до 1921 р. як світоглядний чинник засвідчує філософське місцеперебування автора як, певної мірою, українського трансцендентного барокового від основи християнина, що самою атмосферою постпросвітництва XIX ст. був позбавлений наріжного принципу ототожнення моралі з сакральною традицією українського християнства у смисловому просторі радикалізованих і втілених у буття українського народу ідей, генетично споріднених не з питомо українським християнсько-консервативним дискурсом, а з добою французького Просвітництва XVIII ст. і німецьким соціальним вченням XIX ст.

Вивчення праць філософів, істориків філософії, філологів, істориків XIX – XXI ст. свідчить, що філософська спадщина та громадсько-просвітницька діяльність В. Короленка, аксіологічні аспекти його творчості, які займали чільне місце не лише у його художніх творах і публіцистиці, але й у житті, не аналізувалися системно як найважливіша частина його багатогранної творчої спадщини і потребують наукової розробки. Окремому аспекту аксіологічних поглядів В. Короленка, зокрема аналізу ціннісних орієнтацій кінця XIX – початку XX ст., і присвячується ця розвідка.

Мета статті – дослідження інтерпретації відомого мислителя, громадського діяча та правозахисника кінця XIX – початку XX ст. В. Короленком основних ціннісних орієнтацій кінця XIX – початку XX ст. на основі аналізу його публіцистики зазначеного періоду, зокрема “Щоденників” за 1917 – 1921 рр., “Листів до жителя міської окраїни” та “Листів з Полтави”, так і малодосліджених робіт, присвячених означеній проблемі, – “Віри батьків”, “Війни, вітчизни і людства”.

Характерною особливістю цього періоду творчості мислителя було те, що суспільні ціннісні орієнтації кінця XIX – початку XX ст. він розглядає крізь призму марксизму (вчень К. Маркса, В. Леніна, М. Туган-Барановського, П. Струве) – філософського, економічного і політичного вчення, яке набувало популярності у тогочасному російському суспільстві. При цьому не можна стверджувати, що В. Короленко належав до тієї чи тієї течії суспільної думки Росії, але його погляди завжди характеризувалися прагненням до демократичних ідей. Короленкознавці відзначають близькість поглядів мислителя щодо соціального розвитку країни з теоріями революційних демократів-“шістдесятників”, зокрема М. Чернишевського, і “народних соціалістів” (В. М’якотіна, С. Мельгунова, М. Михайловського). Мислитель визнавав деякі положення марксистської доктрини, яку ще на зламі століть уважав найвпливовішим напрямом російського визвольного руху.

Сутність марксизму, стверджує В. Короленко, полягала у “симпатії й увага переносилися з селянства на міський робітничий клас, фабричних і заводських робітників, так званий пролетаріат. Не інтереси селянства, як доводили народники, а виключно інтереси робітничого пролетаріату мають залучати діяльні симпатії росій-

ської інтелігенції. Селянство, навпаки, почало вважатися елементом застою” [5, 27].

Для кінця XIX – початку XX ст. була характерною пристрасна суперечка двох напрямків – народництва та марксизму. Полеміка велась на сторінках журналів і газет, книг, брошур, вчених товариствах і зборах. Усюди вирували суперечки про селянство і пролетаріат, значення фабрик і заводів, роль капіталу у прогресі російського життя. З обох боків було багато крайнощів і захоплення. Марксистки доводили, що Росія є країною не землеробською, а промисловою, й інтереси заводської промисловості визначають усе її майбутнє. Селянство вони вважали лише дрібною сільською буржуазією, відсталою, темною масою, на якій тримається віджилий лад, що тільки “глушить” у Росії будь-який прогрес. М. Туган-Барановський у численних виступах зазначав, що “немає потреби стояти за наділення селянства землею, як цього вимагають народники. Навпаки, чим швидше воно «пролетаризується», тобто втратить землю та осілість, тим краще. А оскільки цьому сильно сприяє капіталізм, який узагалі швидко перетворює Росію на країну пролетаріату, то багато марксистів тоді співали деферамби капіталізму як знаряддю економічного прогресу, за яким повинен послідувати й соціальний” [5, 27 – 28].

25 березня 1901 р. у “Щоденнику” мислитель аналізує еволюцію філософських поглядів М. Туган-Барановського, наводячи власні роздуми про еволюцію марксистського вчення у Росії. На його думку, від першопочаткового марксистсько-матеріалістичного настрою у М. Туган-Барановського початку XX ст. залишилося дуже мало. Він говорив про необхідність містичного начала в суспільних настроях, схилився перед Кантівським “ідеалізмом”, нерішуче висловлювався про спиритизм, зазначаючи у виступах, що “немає достатніх підстав заперечувати реальність цих явищ” [7, 240]. На думку В. Короленка, це було дуже характерним обертянням: одні говорили, що немає підстав визнавати, оскільки явище не може назвати на свою користь жодного аргументу, окрім легковір’я і шарлатанства. Інші – немає чого заперечувати, доки не доведено, що усе тільки легковір’я і шарлатанство. Це два полюси розумових настроїв П. Струве і М. Туган-Барановського – двох репрезентантів легального марксизму. Останній, на думку В. Короленка, здійснив швидкий розворот від упевненого та самовдоволе-

ного матеріалізму до туманного ідеалізму й навіть містики. Економічні причини, стверджує мислитель, цьому знайти нелегко, але складних соціальних чимало: об'єктивні процеси й закони обдурили очікування ширих душ, – і вони звертаються до іншого, у тому числі й крайнього суб'єктивізму.

У подальших розмовах, стверджує В. Короленко, М. Туган-Барановський схиляється перед філософією Зосими (з “Братів Карамазових”), говорить про справедливість християнської вічної кари за гріхи миттєвого життя... І це, на думку мислителя, справедливо, тому що “земне життя – це єдиний активний період. Хто не скористався ним для блага і зловживав своєю «свободною волею», той уже вічно не поверне можливості виправити це... Одним словом, метафізична софістика візантійської діалектики Достоєвського. Потрібно думати, що усе це тимчасово, але все-таки ... як не міцні російські настрої!” [7, 240 – 241].

Стоячи з 60 – 70-х рр. ХІХ ст. на позиціях народництва, у статті “З полеміки з марксизмом” (1914) В. Короленко захищав патріархальні верстви суспільства від схем марксизму, які претендували на виняткову науковість, загальну обов'язковість і висували тезу про такий “хід історії”, який прямує до обезземелення маси (землю В. Короленко вважав однією з найголовніших цінностей класу селян, яка була вкрай необхідна для ведення господарства і забезпечення власної життєдіяльності – це було головною підставою для заперечення мислителем марксизму) та зникнення дрібнобуржуазного “кустарництва”, тобто величезного пласта, необхідних для життя ремесел. Такий “хід історії”, попереджав мислитель, анітрохи не збігається з розвитком “промислового генія” країни і потребами людини, що “живе не для того, щоб служити матеріалом для тих чи тих схем”. Людина важлива “сама по собі”, без жодного попереднього іспиту на класовий, ідеологічний або релігійний чин – просто як “російська” людина “взагалі, без різниці прошарків і станів” [3, 344].

Полемізуючи з марксистами, В. Короленко проголосив зневіру в соціальній алхімії, фатальних законах, фетишизмі схематичних процесів, своєрідній телеології “кінцевих цілей”, у жертву якій приносяться цілі покоління. Набагато важливіше, стверджував мислитель, було розкріпачити творчі сили життя й направити їх у річище самоврядування під девізом “У ім'я людини і людяності”.

Марксизм, уважав В. Короленко, до кінця так і не зміг пробачити мислячій російській людині 60 – 70-х рр. її абсолютно законні роздуми “при знайомстві з лукавим паном, які уособлюють російський капіталізм”; при цьому забувається, що російська людина дивилася не назад, а можливо саме занадто далеко вперед, бо була “воістину людиною” [8, 344 – 345].

Характеризуючи причину популярності вчення К. Маркса серед представників російської молоді, 31 жовтня 1898 р. В. Короленко у “Щоденнику” пише “в останні роки багато говорять про тісно пов’язану з марксизмом доктрину – «історичний матеріалізм»” [7, 61]. Молодь, стверджує мислитель, дуже захоплюється цією теорією, адже реакція проти вузькості так званого “народництва” тут поєдналася із принадною визначеністю історичної схеми. Однак поступово історичний матеріалізм і соціально-економічна теорія К. Маркса проникли у всі сфери людського буття, особливо у сферу освіти.

Незважаючи на те, що В. Короленко не був марксистом, у його нарисах і оповіданнях міститься правдивий матеріал, який певною мірою спростовував народницькі уявлення та підтверджував висновки марксистів. Однак стверджувати, що мислитель шукав союзу з марксизмом, можна лише з багатьма застереженнями, оскільки:

– по-перше, не можна говорити про союз проти М. Михайловського (співредактора журналу) та народників, тобто товаришів по “Русскому богатству”;

– по-друге, не можна ігнорувати кардинальні розбіжності мислителя з марксизмом, адепти якого намагаються проникнути в усі таємниці життя за допомогою одного-єдиного ключа, встановити свої закони моралі, мистецтва, науки, орудуючи “філософським каменем” марксизму, який іменується “економічний та історичний матеріалізм” [7, 61 – 62];

– по-третє, В. Короленко шукав союзу з багатьма колами суспільства – лібералами, кадетами, служителями церкви, – оскільки не був ідеологічним ригористом і не розглядав союз із будь-ким як “догматичну єдність”. Окрім того, він дотримувався “принципу лицарства” у полеміці, закликаючи шукати в опонента не слабкі, а сильні сторони.

Так, В. Короленко зазначає “марксизм вказував, абсолютно справедливо, що Росія не може залишатися країною виключно землеробською, бо одне наділення землею не розв’язує всіх її життєвих питань, промисловість її зростає, фабрики й заводи множаться, вже зародився і зростає робітничий клас із своїми інтересами, далеко не спільними з селянством. І в цьому зростанні не можна бачити тільки негативне явище, як на це дивилися народники. Росія поряд із землеробством має розвинути у себе й обробну промисловість. Однак марксистки правильно підмітили у цьому явищі рису близьку російській інтелігенції, що задихається в атмосфері безправ’я. Проповідь свободи знаходить більш легкий доступ у робітничому середовищі, ніж у селянській масі, загіпнотизованій самодержавною легендою” [5, 29].

Звідси доходимо висновку, що цінність свободи особистості була однією з найважливіших для мислителя. Даючи характеристику своїй політичній платформі, В. Короленко стверджував не вважає себе “ні більшовиком, ні комуністом, ні навіть меншовиком... Уважаю себе соціалістом у тому сенсі, що визнаю одну свободу без соціальної справедливості, неповної і нездійсненої. Але свобода – необхідна умова здійснення і соціальної справедливості...” [4, 390]. Остання фраза особливо важлива для розуміння життєвої позиції мислителя. Свободу особистості він розглядав як вихідний пункт для перетворень державного рівня, зокрема досягнення такого стану суспільства, за якого всі стани будуть зрівняні у правах і обов’язках.

Характеризуючи внутрішню політику В. Леніна у “Листах до Луначарського”, В. Короленко зазначав “без свободи неможливо досягти справедливості. Корабель майбутнього доведеться провести між Сциллою і Харибдою несправедливості, ніколи не втрачаючи з виду обох разом” [6, 216]. Відмінність Короленка-соціаліста від більшовиків полягала саме у зіставленні та послідовності втілення цих понять: свобода та соціальна справедливість. Більшовики намагалися побудувати вільне суспільство, втіливши у життя принцип “соціальної справедливості”, під яким, по суті, малося на увазі винищення “буржуїв” і “зрівнялівка”. Тому мислитель позитивно поставився до царського маніфесту 17 жовтня 1905 р. У 1907 р. він брав участь у передвиборній кампанії до Другої Державної Думи та балотувався виборщиком, сподіваючись внести власну лепту у справу побудови держави з розширеним колом свобод; із захоп-

ленням зустрів лютневу революцію 1917 р., сприйнявши її як бажаний результат перетворень на цьому історичному етапі.

Хоч мислитель багато у чому розділяв переконання послідовників учення К. Маркса, однак категорично не погоджувався з ідеями основоположників марксизму щодо релігії, яку вони вважали засобом пригноблення людини можновладцями. Саме це мав на увазі К. Маркс, коли говорив про релігію як зітхання пригнобленої тварини, серце безсердечного світу, дух бездушних порядків. В. Короленко вважав релігію найважливішою суспільною цінністю орієнтацією сучасного йому суспільства. 5 грудня 1917 р. у “Щоденнику” мислитель характеризує релігію як головний консолідуючий фактор суспільства, той скелет, який може стати стрижнем, що об’єднає його в єдино цілісний організм. “Наша психологія – психологія всіх російських людей – це організм без кістяка, м’якотілий і нестійкий. Російський народ нібито релігійний. Але тепер релігії ніде не відчувається. Ніщо не гріх. Це у народі. Те ж і в інтелігенції. Успіх – усе. У бік успіху ми сахаємося, як стадо. Це і є страшно: у нас немає стійкої, міцної, святішої над тимчасовими невдачами та успіхами віри. Для нас «немає гріха» в участі у будь-якій неправді, яка процвітає в даний час. І тому наша інтелігенція, замість того, щоб мужньо й до кінця сказати правду «владиці народу», коли він явно помиляється і дозволяє себе завести на шлях брехні та безчестя, – прикриває відступ порівняннями та софізмами і змінює істини” [4, 48].

Цінності віри були важливими для В. Короленка, бо релігійна віра, яка сприймається передовсім як етична цінність, що утримує від поганих вчинків, забезпечує душевний спокій, надає силу і надію, породжує почуття милосердя, співчуття та добра. Як доречно зауважує А. Колодний, “у народній свідомості віра у Бога була не вірою рабства (це надто однобічна її характеристика), а вірою в найвищу цінність і святість Добра. Вона справді була здатна стимулювати добру поведінку і ставити психологічну перешкоду перед злими вчинками. «Поспішайте робити добро!» – це, власне, найвища вимога Бога до людей” [4, 544].

Як філософ, у духовній біографії якого поєдналися українське християнське начало і досвід XIX ст., В. Короленко займав особливу позицію щодо віри у Бога. Аналізуючи статтю “Комунізм і релігійні обряди”, опубліковану 15 травня 1921 р. у 104 номері

газети “Правда”, В. Короленко у записі від 27 травня 1921 р. акцентує, що будь-якому суспільству необхідна релігія та занотовує: “...оголошення рішучої війни релігії з боку комунізму, це велика помилка. Поверховий матеріалізм (а саме з таким матеріалізмом ми маємо справу) уже тепер виявляє всю свою поверховість. Світ, який складений із атомів-цеглинок, що своїми фізичними властивостями визначають світобудову, вже тепер, коли атом прямує до нескінченності, – відкриває своєю чергою таку ж нескінченність для допитливого людського розуму, і всесвіт знову перетворюється на таємницю. Це, звичайно, далеко не та містична релігія, що допускає чудеса та ворожбу, але все-таки це знову ... нескінченність” [4, 389 – 390].

Релігійний пошук мислителя засвідчував трансцендентність його наріжних позицій, які найбільш яскраво проявилися у добу випробувань 1917 – 1921 рр. Не належачи до жодної з церков, у своєму мисленні він не був відчужений від сутнісно релігійних категорій, а лише виявляв щодо них іншість, яка, взаємодіючи з ними, збагачувала, а не збіднювала вітчизняний вимір всесвітньої християнської віри. Прикметно, що в імперському постпросвітництві навіть нерадикальної пори, якою була доба відносно ліберального самодержавного царювання Миколи II, така богошукацька теорія мислителя не знайшла ані найменшої симпатії чи, принаймні, позитивного відгуку серед тих інтелектуальних верств, які декларували свій лібералізм, а, отже, й толерантність до філософського універсуму іншого [11, 37].

Міркуючи про проблематику, пов’язану із роллю та місцем християнсько-консервативної домінанти у житті української громади і цінності віри, В. Короленко занотовує: “Узагалі гоніння за віру дуже непопулярне. Результати зворотні: церкви заповнені, тих, хто сповідується, перед Великоднем небувало багато. У священників з’явилася ревність до гваної ідеї” [4, 181]. Консервативна християнська домінанта громадського духовного опору насильницькій атеїзації є очевидною, адже смисловим центром такого опору є ревність за вірою й бажання захистити гнану одвічну Церкву, яка ототожнюється з одвічною сутністю українства як соціокультурного феномену.

Характеризуючи класові ціннісні орієнтації сучасного йому суспільства, В. Короленко у полеміці з російськими послідовниками К. Маркса – В. Леніним, М. Туган-Барановським, П. Струве –

констатує, що комунізм, до якого так прагнуть теоретики цього філософського, політичного й економічного вчення та руху, прагне відстояти лише вузькокласові цінності, зокрема цінності фабрик і заводів для забезпечення життєдіяльності пролетаріату, забуваючи про суспільні ціннісні орієнтації та цінності інших верств суспільства, зокрема інтелігенції та селянства. 9 червня 1920 р. у листі до С. Протопопова мислитель пише: “Для мене велике питання, чи є комунізм тією формою, через яку має пройти людство. Форм здійснення соціальної справедливості багато і ще ніде жодного разу (за винятком хіба релігійних громад і то ненадовго) ми не бачили вдалої комуні” [9].

Цю тезу він розвиває у шостому листі до А. Луначарського, аналізуючи можливість запровадження комунізму в сучасному йому суспільстві. Мислитель, зокрема, зазначає: “...у минулому сторіччі були спроби перевести комуністичну мрію в дійсність. Роберт Оуен, фур’єристи, сенсимоністи, кабетисти – така довга низка комуністичних дослідів у Європі та Америці. Усі вони закінчилися сумною невдачею, розбратами, трагедіями для ініціаторів, на зразок трагедії Кабе. І всі ці благородні мрійники закінчували усвідомленням того, що людство має радше переродитися, ніж знищити власність і перейти до комунальних форм життя. Соціаліст історик Ренар говорить, що Кабе і комуністи його штибу вдавалися до дуже спрощеного розв’язання питання: “Серед предметів, які оточують нас, є такі, що можуть і мають залишитися в індивідуальному володінні, та ті, які повинні перейти у колективну власність” [10, 415].

Процес цього розподілу, за який більшовики після жовтневого перевороту 1917 р. взялися з легким серцем, на думку В. Короленка, є процесом довгої та важкої підготовки “об’єктивних і суб’єктивних умов”, для якого необхідна вся напруга загальної самодіяльності і, головне, свободи. Лише така самодіяльність і свобода різних дослідів можуть вказати, що витримає критику практичного життя, а що приречене на загибель. Полемізуючи з А. Луначарським, мислитель аналізує помилки, яких припустилися соціалісти-утопісти, намагаючись побудувати комуну: “Кабе не зумів знайти принципу, що встановив би цю роздільну лінію (*розподілити предмети, які мали опинитися в державній і залишитися у приватній власності – Я.Б.*). Він приділяв дуже багато місця владі та єдності. Держава-

община, про яку мріяв, нагадує пансіон, де молодих людей забезпечують здоровою помірною їжею, одягають у мундир їх розум, як тіло, привчають їх працювати, їсти, вставати за дзвінком. Одноманітність цієї суворої дисципліни породжує нудьгу й огиду. Цей монастирський інтернат дуже тісний, щоб людство могло у ньому рухатися, не розбивши його” [10, 415 – 416].

Більшовики, переконаний В. Короленко, вульгаризували та примітизували вчення К. Маркса та Ф. Енгельса і почали запроваджувати у країні “казарменний” комунізм – устрій, для якого характерні аскетизм у задоволенні людських потреб, деспотизм вузького прошарку “революційних лідерів”, бюрократизація всієї системи громадських зв’язків, відношення до людини як до сліпого знаряддя виконання волі вищестоящих. Мислитель у листі дорікає А. Луначарському тим, що більшовики “ввели свій комунізм у казарму (достатньо пригадати «мілітаризацію праці»). За звичаєм самопевнено, недовго роздумуючи над розмежувальною лінією, ви порушили недоторканність і свободу приватного життя, увірвалися в житло («Мій дім – моя фортеця», – говорять англійці), почали проводити негайний розподіл таких необхідних речей, як інтимних проявів смаку й інтелекту, наклали руку на приватні колекції картин і книг... Не створивши майже нічого, ви зруйнували дуже багато, інакше кажучи, вводячи негайний комунізм, ви надовго відвернули навіть від простого соціалізму, введення якого є найважливішим завданням сучасності” [10, 416].

Розглянувши “Листи до Луначарського”, можна ствердити, що аналізуючи спроби соціалістів-утопістів створити комуну та вузькокласові ціннісні орієнтації в комунізмі, який негайно прагнули побудувати більшовики після приходу до влади, В. Короленко дорікав новоспеченому керівництву країни, що вони, відкинувши цінності інших суспільних верств (зокрема інтелігенції, за якою завжди йшов простий люд), створили “казарменний комунізм”, відвернувши цим від себе прихильників ідей соціалізму в країні.

Висновки. Проаналізувавши мемуаристику В. Короленка, зокрема його “Листи” та “Щоденники”, можна дійти висновку, що у його інтерпретації релігія є однією з основних суспільних ціннісних орієнтацій, адже лише справжня релігія є головним консолідуючим фактором суспільства. Як зазначає мислитель у статті “«Декларація» В.С. Соловйова: До історії єврейського питання в російській пресі”,

яка у 1909 р. не була пропущена до друку цензурою, “посилене розпалювання національної та релігійної ворожнечі, настільки супротивної духу справжнього християнства, придушуючи почуття справедливості й людяності, розбещує суспільство і може призвести до його морального здичавіння, особливо при помітному сьогодні занепаді гуманних почуттів і слабкості юридичного начала у нашому житті” [2].

Проблеми, якими переймався В. Короленко наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., можна об’єднати у спільне смислове коло захист гнаних і пригнічених верств населення. У часи діяльності мислителя захисту потребували не лише Церква, але й національні права українців, їх право на власне розуміння державного устрою, інакодумство, а також право будь-якої людини на життя та відверте висловлювання власних ідей.

Перспективи подальшого наукового дослідження полягають у розгляді особливостей трактування В. Короленком основних ціннісних орієнтацій у різних філософських і релігійних напрямках (спадщині Сократа і Платона (класична антична філософія), М. Монтеня (філософія епохи Відродження), Вольтера (філософія французького Просвітництва), Джона Дж.С. Мілля та Ж.-М. Гюйо (філософія початку ХІХ ст.), буддизмі, християнстві, мусульманстві.

Література

1. Академічне релігієзнавство : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [за наук. ред. А.М. Колодного]. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Короленко В.Г. “Декларация” В.С. Соловьева: К истории еврейского вопроса в русской печати / Владимир Галактионович Короленко // Собрание сочинений : у 5 т. – Л. : Художественная литература. Ленингр. отд-ние, 1989 – 1990. – Т. 3 : Рассказы, 1903 – 1915. Публицистика. Статьи. Воспоминания о писателях ; сост. и подгот. текста Б. Аверин. – 1990. – 719 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vehi.net/soloviev/korolenko.html>.
3. Короленко В.Г. Воспоминания. Статьи. Письма / Владимир Галактионович Короленко. – М. : Совет. Россия, 1988. – 413 с.
4. Короленко В.Г. Дневник. Письма. 1917 –1921 / Владимир Галактионович Короленко. – М. : Советский писатель, 2001. – 544 с.
5. Короленко В.Г. Земли! Земли!: Мысли, воспоминания, картины / В. Г. Короленко. – М. : Совет. писатель, 1991. – 219 с.

6. Короленко В.Г. Письма к Луначарскому / Владимир Галактионович Короленко // Новый мир. – 1988. – № 10. – С. 198 – 218.

7. Короленко В.Г. Полное собрание починений : посмертное издание : в 50-и т. / Владимир Галактионович Короленко. – Х. : Государственное издательство Украины, 1922 – 1929. – Т. 4 : Дневник (1898 – 1903 гг.). – 1928. – 352 с.

8. Короленко В.Г. Собрание починений : в 10-и т. / Владимир Галактионович Короленко. – М. : Гослитиздат, 1953 – 1956. – Т. 4 : Повести, рассказы и очерки. – 1954. – 504 с.

9. Короленко В.Г. Собрание починений : в 10-и т. / Владимир Галактионович Короленко – М. : Гослитиздат, 1953 – 1956. – Т. 10 : Письма. 1879 – 1921. – 1956. – 717 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://az.lib.ru/k/korolenko_w_g/text_0890.shtml.

10. Короленко В.Г. “... Что написано – неопровержимо” – “Що написано неспростовне” / Володимир Короленко. – К. : ДП Видавничий дім “Персонал”, 2010. – 468 с. – (Бібліотека українознавства; вип. 18).

11. Ямчук П.М. “Щоденник” Володимира Короленка й універсальна гуманітарна проблема осмислення філософсько-буттєвих реалій доби радикального постпросвітництва / П.М. Ямчук // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 25. – Київ – Полтава, 2011. – С. 22 – 42.

Блоха Ярослав. В.Г. Короленко об основных ценностных ориентациях конца XIX – начала XX века. Обосновано, что В.Г. Короленко признавал религию одной из основных общественных ценностных ориентаций, поскольку считал, что религия является главным консолидирующим фактором в обществе, замечая, что разжигание религиозной вражды может привести его к нравственному одичанию. Характеризуя классовые ценностные ориентации современного ему общества мыслитель отмечает, что русские марксисты пытаются отстоять узкоклассовые ценности пролетариата, забывая при этом о других слоях общества.

Ключевые слова: ценностная ориентация, марксизм, религия, догматизм, вера.

Blokha Yaroslav. V.H. Korolenko's ideas on basic value orientations of the late 19th – early 20th century. It is substantiated that V.H. Korolenko recognized religion one of the main social

values because he believed that religion was a major factor of society consolidation, noting that inciting religious hatred might lead it to moral savagery. Characterizing the class values of the contemporary society, the thinker noted that Russian Marxists were trying to defend the proletariat narrow values while neglecting other parts of the society.

Key words: value orientation, Marxism, religion, dogmatism, faith.